

*„De állj! mert mindent meg kéne előzve
a gondolás, a koncentrált idézés;
különbön trükk, önfertőző bravúr
lesz, egyirányú, mint a tévézés”.*

Igen, ez a hökkenet is hozzátartozik a hithez. Lehet, hogy a hit „koncentrált idézés”? Lehet-séges-e lemondó hit? Van-e egyáltalán ama „valaki”? A „nem is kell” és a „hagyni kell” elmentéte a negyedik versszakban nyitva hagy egy titkos rést. Még szuszogunk.)

Ezen elnémulás után végül a TANYA mozgalmas világára szeretném felhívni a figyelmet. Hajnali vers ez is, életkép indul és vivaldis zene: moccanások, zajok, neszek és benső zaj, apró kis indulatoké, vágyaké, sajdulásoké. Ez a feszes, koncentrált vers ritmikailag is élénk, változatos. Hífvogatók, kívánságok, és csak amikor másodsor hangzik el, hogy: „ember sehol”, akkor kattant át az élénk zsánérkép a magány révületének vagy réműletének hiányérzetébe, és a végén ez a hiány el is nyel mindent, szelestül, állatostul, birsalmástul. Ez a vers is a kötet legjobbjai közé tartozik. Csak látszólag könnyű. Nyilván szubjektív reminiszcencia, hogy a kezdő képről: „Néhányfa, hunyorítani a napba / reggel nagyon korán, mikor a szemembe tolaakszik”, nekem megint Pilinszky APOKRIF-je jut eszembe („És látni fogjuk a kelő napot...”), de ezt a szerény hunyorgást és tolakvó napfényt intenzív képnek találom. Nem idézem végig a verset, sorra sor élvezhető a kora reggeli, frissen induló élet moccanásai, mígnem az utolsó sorban lelassul a ritmus: „főznék kávét, teát, ember sehol” (– – / – – / ◯ – / – – / ◯ ◯). Mint a templomos vers utolsó sorában: „És most hova?” (– – / ◯ ◯). A valóban egyszerű, túlon túl egyszerű utolsó kijelentés – „ember sehol” – ugyanazt a hihetetlen, falánk úrt teremti meg, mint amott, az ÉJFÉLI MISE végén. A triviálistól a metafizikai úrig követhetetlen benső út vezet – nem tudjuk, hogy történik ez a kiüresedés –, mégpedig oda-vissza. A hunyorgó tekintet mint-ha rátárgulna erre a seholra. Semmi válasz. Mely tétel „gömbölyödik szemünkben”?

Az INDUL VISSZAFELÉ című záróvers helyett (melyben a felnőttkor búcsúztatása nem gyermeki elszántsággal, hanem felnőtt méreggel történik, azaz nem is történik meg), végezetül visszautalnék inkább a címadó versre, az igazi kisfiúra, arra, aki nekiindul a

világnak, szorongva bár, de bátran. (Miközben le akarja leplezni a titkot, éppen hogy belepottyan a közepébe.) És aki ki mer kapni. Meg arra, aki a fagyos templomban topog. Az orgonistáról ott az áll, hogy „a jég hideg homályban ül, kabátban, / csúszkál a fenekével és kapál / a lábaival”, „játszik, csúszkál, nyomkod és tapos”. Amikor az érzékiség két fele, a testi meg a szellemi, a fizikai meg a zenei így egymásba kap, egymásba hatol, és a széken csúszkáló kabát súrlódását és ama szuszogást is hallani a szépséges bömbölésben, azt hiszem, az az a szerencsés, érzékeny állapot („a gondolás, a koncentrált idézés”), melyből e kötet legjobb versei születtek.

Ami erőt ad az utánajáráshoz, az érzéki odaadás és a gondolás összefonásához, a le- és a fölszállás, regresszió és éleslátás paradox, kifejezetten költői szimultaneitásának gyakorlásához, ahhoz, úgy tűnik, nélkülözhetetlen valamiféle teleológia – halálélvű akár. A HOGY LESZ ODAÁT? válasz formájú kérdésmé-nyének földidézésével veszek búcsút ettől a verseskötettől:

*„Mert az leszünk, amit akkor kimondunk.
Az lesz a köpenyünk, az lesz a csontunk.
Az a tétel gömbölyödik szemünkben,
azt látjuk belülről is, üdvözülten.”*

Radics Viktória

TAKARÉKOSAN VÉGIGSZÍVTUK

Péterfy Gergely: *A B oldal*
Palatinus, 1998. 175 oldal, 860 Ft

A könyv hátsó borítóján egy maffiózó fényképe alatt a kiadó reklámszövege található, amely kamaszoknak és nemrég volt kamaszoknak ajánlja – tegeződő formában – a művet; olyanoknak, akik bele akarnak „szimatolni” a hetvenes-nyolcvanas évek levegőjébe. Lehet, hogy az üzlet szempontjából ügyes reklámfogás ez a kiadói szöveg, ugyanakkor a könyv értelmezésében könnyen tévútra vihet a leegyszerűsítés, amely kamaszosztalgi-

ázásként állít be egy – hogy véleményemet előrebocsássam – igen jól megkomponált, arányosan megformált, komoly elbeszélői erényekkel rendelkező, egyébként helyenként kifejezetten ódivatúan retorizált regényt, melynek szerzője – Csuha István érzékeny kritikájának szavaival élve – klasszikus alkatúnak mondható, „*ha a jelzőn e helyütt kereklet, erőteljeset, szabályosat értünk*” (ÉS, 1998. június 5.), és amelynek témája történetesen valóban egy mai harmincas ember kamasz- és ifjúkora.

Péterfy Gergelynek ez a második kötete. Az első a FÉLELEM AZ EGÉRTŐL című novelláskönyv volt (Liget, 1994). Az a kötet sokféle hangütést kipróbált, egyik erénye éppen az volt, hányféle irányba is tudna belőle kiindulva továbbhaladni a novellák szerzője, ha akarna. Egyszerre érződött: nem mindennapi a műveltsége sem, az életpaszatalata sem. Irodalomtörténetből és mondjuk egy kis kocsma világból is sokat tud. Voltak ott többek közt Kosztolányit, Krúdyt, Borgest, Mészöly Miklóst megidéző írások. Például az utóbbira, A KÖLTŐ ÉS A GYILKOS címűre tekintve nehezen lehetett volna e mostani regényt elképzelni. Ugyanakkor például A BÁDOGASZTAL DICSERETE vagy az USZÁLYOK, NOVEMBER című írások (melyek egyébként kedvenceim abból a kötetből) tematikája és stílusa is e regényt előlegezi meg. A novelláskötet ígéretes volt, ezzel a regénnyel azonban Péterfy most már komoly – ha tetszik: profi – írónak tekinthető. Olyan regény ez, amelyben a szokásosnál valóban erősebb a szociológiailag, térben és időben könnyen beazonosítható jelentések rétege, ám egyben olyan regény, amely – értelmezésem szerint – nem egyszerűen e szociologikumot eleveníti meg, idézi fel (nem is elsősorban nosztalgikusan, és egyáltalán nem valamiféle „nemzedékszociológiai” igénnyel), hanem talál ebben a veszélyes témában valamit, ami így még regényben nemigen volt megírva, és megírja. (Csuhaival vitatkozva én inkább érzem rezignáltan szomorúnak ezt a könyvet, mint pátoszosnak és nosztalgikusnak.)

A regényt művön kívüli ismereteink alapján önletrajzi regénynek is nevezhetnénk, tudván, hogy a szöveg egyes szám első személyben mesélő főhősének léteitényei meglehetősen közel látszanak lenni a szerzőéhez.

Ezt a dolgot azonban a regény szövege sehol nem erősíti meg, nem közli velünk. Az elbeszélő-főhős névtelenségbe burkolódik, és semmit sem árul el arról, mit tud a regény írójáról, mint ahogy a szerző sem tár fel semmit regénye járulékos részeiben vagy a könyv borítóján. És ez jól van így. Megmenekül a szöveg attól, hogy egyfajta kulcsregénnyé váljon. Nem lehet könnyedén rájönni arra (nem is igen kell), kicsoda Sculptor vagy Kőnig, Lovasy, Lexi vagy Bandikusz. Az elbeszélő egyszer említi a feleségét, mintegy mellékesen, de róla és az elbeszélő jelenlegi életéről nem tudunk meg semmit, a meghatározó nő a regényben Anna, a gimnazistakori nagy szerelem. Nem derül ki az sem, hogy kicsoda az elbeszélő nagyapja, és ki a dédapa, aki a Duna-kanyarban azt a nyaralót építtette – Erdély, az Emlékország ideidézésére. Anélkül, hogy tudnánk mindezt, anélkül, hogy el kellene döntenünk, mennyire is önletrajzi a regény és mennyire nem az – minden működik benne. Egy dolgot nem lehetne azonban letagadni: azt, hogy A B OLDAL szerzője valamikor a hatvanas évek közepén született (pontosan egyébként: 1966-ban), tehát nagyjából a nyolcvanas évek elején volt gimnazista és a nyolcvanas évek vége felé egyetemista. Olyan pontos, alapos, az apró részletekig korhú az elbeszélés, hogy ezt nem tudta volna így megírni teszem azt egy ma negyvennyolc éves (mondjuk Esterházy nevű) vagy egy ma huszonnégy éves (mondjuk Cserna-Szabó nevű) ember.

A regény trükkje, szervezőelve az, hogy egy nap egymás utáni szakaira épül föl a szöveg, a REGGEL-től az ÉJSZAKÁ-ig sorjázik a nyolc fejezet (csak kettő címe nem napszakot jelöl: a második a KÁVÉ, RUHA, a harmadik fejezet meg az ÚTVONALAK címet viseli). A fejezeteken belül nagyrészt a helyszínek bírnak hasonló szervezőerővel. Minden fejezet négy alfejezetre oszlik, melyek címei mindig a következők: (FRANKEL), (BARTÓK), (SZENTJÁNOSPUSZTA), (APPENDIX).

A Frankel Leó úton lakott az elbeszélő egyetemista korában nagyanyjával, húgával és annak pasijával. A Bartók Béla úton gimnazista korában a szülei. Szentjánospuszta a családi nyaraló helyszíne Visegrád és Dunabogdány között, szemben a kisoroszi rév-

vel s a révnél Kreisz Tomi Duna-parti kocsmájával. Az (APPENDIX) a nehezebben lokalizálható emlékek számára fönntartott hely (mint ahogy a két nem napszakot jelölő fejezet a nehezen időzíthető történéseké), itt külföldi háziutazásokról esik szó, vagy pedig máshova nem besorolható, általánosabb jellegű fejtegetéseket találunk (mondjuk a csöves-popper világ rendszertani kérdéseiről vagy az ebéd szóval jelölhető érzet- és emlékkomplexumról).

A szerkezet tehát logikus, jól áttekinthető és összetartó erejű, mégsem túlzottan merev, van benne hely mindennek, ami fontosnak tűnik a narrátor számára, elkalandozhat nyugodtan erre-arra a beszélő, visszazökkent bennünket majd az olvasásban úgyis a következő fejezet, ami megint egy behatárolt napszaknak megfelelő hangulatú történettel indul. Egyetlen pont van, ahol viszont menthetlenül kiközöksen az olvasás: ez az utolsó fejezet vége, ahol az utolsó mondattal („*Aztlán hajnal felé mindketten elaludtunk*”) véget ér minden. Esetlegesnek, meggondolatlannak tűnik a nyolcadik fejezet (APPENDIX) alfejezetének éppen ezzel a történetével (König és az elbeszélő egy Marseille–Párizs közötti vonatútjának elbeszélésével) lezárni a könyvet. Olyan ez, mintha minden indok nélkül hirtelen véget érne valami, aminek pedig nincs is vége. Am épp ez az érthetetlen vég nagyon különös fénytörésben láttatja visszatekintve az egész szöveget, amit idáig olvastunk. Titokzatosabbnak és esetlegesebbnek tűnik innen mindaz, amit korábban valami végkifejlet reményében olvastunk. Nincs végkifejlet. A regény végén ugyanis semmi különös nem történik, csak az, hogy a két barát nyári ruhában egy légkondicionált vonatra száll fel, és fáznak, Königinben valami betegség is bujkál, lila az ajka és vacog, az elbeszélő pedig hirtelen leszakítja a vonatablak függönyét, és átöleli vele a másikat. Szerintem teljes félreértés ezt a zárójelenetet valamiféle homoerotikus jelleggel felruházni. Kár volna túlértelmezni akár ezt a részt, akár az egész könyvet, de azért annyi talán megállapítható, hogy különösen erős tudása van A B OLDAL-nak a barátságáról és a szerelemről egyaránt, gyakran valami furcsa odaláncoltságról beszél ezzel kapcsolatban, jó, ám mégis kényszerű kö-

tésről, erős és ezért lerázhatatlan teherről, ami nagyon kell, mégis teher. Péterfy regényének egyik erőssége ennek az ambivalens viszonynak a finom árnyalása. Ha élethelyzetekre, emberi kapcsolatok leírására koncentrálnál, mindig izgalmasan ír.

Péterfy egyébként is ügyes megfigyelő és jó stilisztika. Semmi kis ügyeket mesél el, és azok megemelkednek, már régen nem valami generációs problémáról van szó, csak hát ki-ki azt tudja jól megfigyelni, ami körülötte történik. Ha nagyot akarnék mondani, azt is mondhatnám, Péterfy semmi másról nem beszél, csak amiről mondjuk Proust vagy Musil vagy Nádas Péter is – elbeszélőművészetébe foglalja saját világát. Eme szerzőket azért mégsem egészen véletlenül hoztam szóba. Ahogy az apró érzeteket, emlékeket, pici részleteket, áttetsző helyzeteket kimérten és ínyenc módjára meg tudja írni; ahogy az emberi kapcsolatok felszínre mögött – nem tala- kodóan, épp ezért izgatóan – sötétebb tükökat tud sejtetni, mint amiket le tud jegyezni; ahogy egy szobabelsőt, egy utcát, városrészletet, egy reggeli ébredést meg tud ragadni – mindebben valószínűleg sokat tanulhatott az említett mesterektől. De hiába tanult volna, ha nem látná maga is, amit lát.

Mondat-, bekezdés- és fejezetszerkesztése meglepően kielelt. Ügyesek a tempóváltásai. Soha nem unatja olvasóját: időben témát, beszédmódot vált. Mindig jók a fejezeteket megnyitó és lezáró mondatai. Nem erőlteti túlzottan a kompozíció egységét, de nem is mond le róla, nem kerekít le semmit fölöslegesen, de nem is adja fel a lekerekítés lehetőségét. Inkább szellős, nyitott szöveg-együttest állít elő, mintsem levegőtlen és zártat, s habár néhány dolgot, összefüggést nem a legkönnyebb kiszabizálni, éppen elegendő fogódzót kapunk az eligazodáshoz.

Retorikából, úgy tűnik, mindent tud. Főleg az ismétlés és a halmozás alakzataival él előszeretettel, látszik, hogy mennyire élvezzi a fogalmazást. Írója láthatóan szerette írni ezt a könyvet, mégsem öncélú az elkészült szöveg. Szinte észre sem lehet venni első olvasásra, miért is tűnik vajon olyan otthonosnak, barátságosnak, egyben lendületesnek, tempósnak a regény, habár sok minden van az elbeszélő szemléletében, amivel én például

nehezen tudnék azonosulni. Olyan hangütést sikerül azonban Péterfynek találnia, amely megszereteti az olvasóval a beszélőt, aki akármit mond is, azt elfogadtatja velünk, éppen azért, mert maga is problematikusnak tartja mindazt, ami vele történt, és azt meg főképp, ahogyan a különböző helyzetekben viselkedett.

A poétikai és retorikai kidolgozottság az első alkalommal szinte észre sem veteti magát, tehát nagyon jól meg van csinálva minden – ez derül ki a második olvasáskor. Am hogy erre egyáltalán sor kerülhet, az azért lehetséges, mert első olvasáskor meg azt érezzük, komoly életanyag, meglepő tapasztalatumennyiség van a sodró és érdekes történetfűzér mögött. Szép például a második fejezet szentjánospusztai alfejezetének az első hasonló alfejezet kezdésére rájátszó, az ismétlésből kibontott és elkanyarított indítása. Profi, ahogyan a második fejezet végére helyezett *avéla* kifejezés jelentése csak több mint száz oldallal később, a 145. oldalon bomlik ki. Ügyes a rövid és hosszú mondatok váltogatásának technikája. Bár egyetlen rövid mondatot még nem mer külön bekezdésbe helyezni, de az elbeszélés ritmusát már elegánsan tudja szabályozni a mondatok hosszúságával. Kedvenc körmondataim a 38–39. oldalon és az 58–59. oldalon található. (Két kedves rövid mondatom az ebben a kritikában található két idézet.) A harmadik fejezet (APPENDIX)-e maga is egyetlen hosszú-hosszú körmondat (63–69.), de ez már szerintem kicsit túl bonyolult sikerült. Az ötödik, DÉL című fejezet (APPENDIX)-e viszont a könyv stilisztikai-retorikai csúcspontja. Feltűnően nem túl hosszú nyitómondatát („*Szeretek ebédelni*”) ismétlések, halmozások és fokozások nyolcbekezdésnyi tobzódása követi, Krúdyt is megidéző összefoglalása ez az ebéd fenoménjének.

Ha nem volna öltözetemtől idegen a ka-
lap, akkor most megemelném e teljesítmény előtt. Sok jó részt kiemelhetnék még (például a téli Dunán való csúszkálás jelenetét a dunabogdányi strand örvényénél), és sok olyat is említhetnék, ami jobban is sikerülhetett volna (például a Kreisz Tomi–Maha Gyula-
ügy kicsit túl van pörgetve szerintem, a giccs-
határon mozog). Azt azonban biztosnak ér-

zem, hogy fontos könyv született meg, pályakezdőnek számító frótól 1998 könyvhetén ez a harmadik kötet, aminek szerintem egyértelműen csak örülni lehet, pontosabban aminek legalábbis én egyértelműen örülni tudtam (Bartis Attila, Cserna-Szabó András, Péterfy Gergely).

Csak egy dolgot nem értek. Miért A B OLDAL a regény címe? Erre rájövök nem sikerült. Talán figyelmetlen voltam, talán nincs is megfajítás. Péterfy tudatos szerző, például nemigen lehet véletlen egybeesés, hogy a könyv megjelenésének évében lett harminckét éves, és hogy 8x4, azaz harminckét részből áll össze a regény szövege. Ha pedig tudatos szerzőről van szó, nem lehet véletlen a regénycím sem. Ha az „A” névelő, akkor arra kellene rájönni, mi az a „B” oldal. Vagy az oldal jelzése az, hogy „A B”? Ha van B oldal, akkor lennie kell A oldalnak is valahol. Jó játék. Attól tartok, a címnek még sincs magyarázata. Esetlegesen, mint a regényzáró történet. Sok minden mesélik velünk. Figyeljünk, hátha van valami értelme a dolgoknak – nekem ezt sugallja a regény. Szerzője pedig mintha még nem döntötte volna el, baj-e az, ha a történet nem fut ki sehová. Nem tesz erőszakot az emlékezeten, és okosan nem kényszeríti elbeszélőjét semmiféle tendenciózus műveletre sem. És ebben nagyobb bölcsesség mutatkozik meg, mintha bármiféle tanulásra kerülne sor az emlékezés eredményeképpen. Nincs tanulás. Helyette fegyelmezett és szisztematikus megfigyelés zajlik. Nekem tetszik ez a türelmes, ám bizonytalan kimenetelű frói műhelymunka: a szerző dolgozik szépen, aztán rábízza magát – hangját és látását, az emlékezés és a történetmondás energiáit, hősét és annak életét – a sors kegyelmére.

Nem tudom, miért, de Ottlik ISKOLA-ja jutott az eszembe. Annak a vége ilyen sehová sem vezető, esetleges és érthetetlen, mégis egészen pontos és megnyugtató.

Károlyi Csaba